

Magda
KNEDLER

*Ve světě,
kde je smrt
jedinou nadějí,
vás může zachránit
pouze přátelství.*

MÉ PŘÍTELKYNĚ Z RAVENSBRÜCKU

Mé přítelkyně
z Ravensbrücku

© Wydawnictwo WAM, 2019

© Magdalena Knedler, 2019

Všechna práva vyhrazena.

*Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu nakladatele.*

Translation © Marcela Bramborová, 2021

Cover © Mariusz Banachowicz, 2021

© DOBROVSKÝ s. r. o., 2021

ISBN 978-80-277-1752-1 (pdf)

Magda
KNEDLER

MÉ PŘÍTELKYNĚ
Z RAVENSBRÜCKU

Za veškerou podporu při práci na knize, za pomoc při získávání materiálů a velmi inspirativní rozhovory srdečně děkuji:

Elżbietę Kutę, předsedkyni sdružení Rodina Ravensbrück, která se se mnou podělila o znalosti tábora a o vzpomínky na svou matku Jadwigu Kutu, bývalou vězeňkyni KT Ravensbrück.

Kamile Janowicz-Syczowé, bývalé vězeňkyni KT Ravensbrück, skautce tajné skupiny „Mury“ (Zdi), která jako jedna z dobrovolnic setrvala v táboře do úplného konce, až do léta roku 1945, a pečovala o nemocné, které nebyly schopny pochodu.

Aleksandře Kann, vynikající umělkyni, dceři sochařky Zofie Pociłowské-Kann, bývalé vězeňkyně KT Ravensbrück.

Barbaře Oratowské, ředitelce Muzea mučednictví „Pod Hodinami“ v Lublinu, jež neúnavně uchovává vzpomínky na lublinské vězeňkyně KT Ravensbrück, zejména na básnířku Grażynę Chrostowskou.

Wiktorii Dudek, mladé a velmi talentované herečce, která v dokumentárním filmu *Za mřížemi jsou zelené stromy* (*Za kratą są zielone drzewa*) ztvárnila postavu Grażyny Chrostowské. Zejména děkuji za rozhovory o pláči a vězeňské pryčně.

Svému muži za dlouhé hodiny, které proseděl v Památníku Ravensbrück, za pomoc s procházením všech materiálů, za přelézání plotů a prošlapávání cestíček. Sama bych to nezvládla.

Hlavní hrdinky knihy jsou fiktivní postavy.

Osudy všech autentických postav, které v knize vystupují, stejně jako skutečné situace z autorčina života byly podrobeny fabulaci.

Román věnuji Jezerním paním

Chléb

Počítali ho lidé lstivě i chamtivě,
Ukládali, překládali spěšně.
Mylné pohyby různých rukou,
Nikdo ten chléb nevezme.
Seděli v soustředění, sklonění nad stolem,
Čekali lačně, skrytí, schoulení.
Ten chléb kořeněný ostrým, obnaženým hladem.
Není, není chlebem lásky.¹
Grażyna Chrostowska, Ravensbrück, 1941

Když umlkne ozvěna jejich hlasů – zemřeme.
Zofia Pociłowska-Kann, bývalá vězeňkyně KT Ravensbrück,
nápis pod sochou *Pieta*

Maria

KT Ravensbrück, červenec 1944

Komandant Suhren prochází podél řady. Musí urazit značný kus, a to vůbec není tak snadné. Boty se mu noří do bláta, podrážky pleskají o lepkavou půdu. Červenec, vrcholící léto. Po černém ušlapaném písku by se dalo kráčet důstojně, dělat jisté kroky. V poslední době ale hodně přšelo a Suhren teď kolísá, prohrává ve střetu s bahnitou břečkou. „Alespoň nemusí nosit dřeváky,“ pomyslí si dívky, každá přesně to samé, jako kdyby se domluvily. Vědí, že za chvíli se něco stane, když se na lagerplacu objevil komandant. Tohle není obyčejný apel. Než ale uslyší, co se děje, klade si každá, kterou Suhren mine, stejnou otázku. Upadne? Namočí si zadek? To by byl pohled! Celá zadnice Fritze Suhrena v blátě.

„Škoda že ne v hovnech,“ zamumlá si pro sebe Helga.

Maria ji šťouchně loktem do žeber, našťěstí je aufseherka daleko, nic neslyšela. Dívky si vymění pohled, teď už není pochyb, skutečně myslely na totéž, a představa Suhrena, jak se válí v blátě, jim zlepší náladu. Komandant zpomaluje krok, nakonec se zastaví. V ruce drží megafon. Maria nemá

chuť poslouchat. Dnes se cítí ještě hůř než včera, horečka stoupá a ztěžka dýchá, nepomáhá ani vůně deště, kterou vždycky tak milovala. Bolí ji v krku, nedokáže polknout sliny. Vlny horečky přenechávají místo třasu. Maria se třese a drkotá zuby. Musí ji to přejít. Musí to přejít samo, nedá se dělat nic jiného. Nesmí se dostat na revír – obzvlášť teď, když je jich tu čím dál víc. Říká se, že je to úmrtní místnost – obzvlášť teď, říká se, aby se od ní držela dál. Nesmí být nemocná, nesmí být práce neschopná. Obzvlášť teď, obzvlášť teď. Dnes, zítra, jistě i pozítří a ještě další dny. O týdnech, měsících a rocích Maria neuvažuje, protože její představivost přestala sahat tak daleko. Bezpečnější je uvažovat o „teď“, o „obzvlášť teď“, protože teď je hůř. Dřív bylo taky zle, ale přece jen o trochu líp.

Sabina říká, že nesmějí myslet na to, že je zastřelí. Ani chvíli na to nesmějí myslet. Když myslí na zastřelení, jako by přivolávaly smrt, přivykaly jí, možnosti, že odejdou. Saba věří v magickou sílu myšlenek. Že se mohou proměnit v události, nabýt konkrétních tvarů a vůní. Proto je potřeba se ovládat. Maria někdy přemítá o té Sabě, která seděla v bunkru. Nemluvily o temnici, viděly jen následky, když odtamtud vyšly. Ale Maria ví, že ona sama umírala v bunkru několikrát, a teď tu zůstala pouze její část, nejsilnější fragment dřívější bytosti nazývané Maria z Breslau, Němka a zrádkyně národa. Zbytek už není. A Saba? Kolik z ní zůstalo a teď stojí na lagerplacu?

Suhren křičí do megafonu. K Marii teprve po chvíli pronikne obsah jeho proslovu. Atentát. Podezřelé živly. Několik osob z Führerova okolí. Nutná oběť. Důstojníci. Vedení wehrmachtu. Vojenský soud. Trest smrti. Zbabělci. Zrádci národa. Prozřetelnost. Zázrak. Heil.

Heil.

Vedení wehrmachtu.

Zbabělci? To jistě ne. Spíše šilenci, krásní, naivní šileni. Sebevrazi. Troufnout si na ohyzdnou hlavu rakouského tvůrce akvarelů? Ale možná se mýlí Maria, možná předpokládali, že je nutné se o to pokusit? Ta dvě slova, „vedení wehrmachtu“, dnes znějí nějak jinak, příjemněji. Nezakousnou se do vás, jakmile je uslyšíte. Teď je z tlampačů slyšet Hitlerův hlas, zase mluví o zrádcích národa, vřeští, křičí, pravděpodobně také plive, ale to dívky nevidí. Určitě byl vystrašený a zaskočený, myslí si Maria, protože se ukázalo, že ne všichni ho milují a ne všude je v bezpečí. Je to smutné, když se tříští iluze. Příště se možná nikomu nebude chtít chránit ho vlastním tělem, nebudou řeči o nutné oběti, zázracích a prozřetelnosti. Co potom? Maria zavře oči a dovolí si pomyslet, že Hitler není. Přemítá, zda postačí jedna smrt, aby to všechno skončilo.

Hitler přestává křičet, Maria se chvěje. Několik dívek upadlo do bláta, a tak tu leží – osamělé, zesláblé, na pokraji smrti. Mají dvě možnosti. Buď vstanou, nebo je později odklidí. Maria nejednou viděla takové, které vstávaly. Zvedaly se po ranách holí nebo bičem, po kopancích a nadávkách. Zaujímalý místa v řadách a získávaly další hodiny života, třebaže všem připadalo, že už byly na druhé straně, setřásaly ze sebe porobení spolu s vyhublým tělem oblečeným do pruhovaného mundúru. Teprve to byl skutečný zázrak. Hitler o skutečných zázracích nemá tušení. Ani tady ten Suhren, jehož dívky očima představivosti stále vidí se zadkem v blátě.

Maria se třese silněji. Nevydrží to. A pokud upadne, nedokáže vstát. Ne dnes. Dnes by spíš musela chodit, spíš se udržovat v pohybu a žít ze setrvačnosti, protože si už zvykla, že žije, že vstane, že existuje jen pryčna a práce, že dřív něco měly a na něco čekaly, ale teď už nečekají, protože teď

je hůř, dřív bylo trochu líp, i když pořád špatně. Dnes nemá sílu tady trčet, v pozoru. Je jí zima, kolena měknou, žaludek se křečovitě stahuje a chce vyvrhnout náhražku ranní kávy. Hnědá břčka pod nohama se najednou zdá tak lákavá. Lehnout si do bláta a už tak zůstat. A potom vyletět komínem, spadnout do jezera, mít klid. Konečně.

Blíží se aufseherka, ta se psem na vodítku.

To nic.

I tak tady Maria vydržela dlouho. Jen aby si ji někdo zapamatoval, protože pokud si ji nikdo nezapamatuje, bude to, jako by nikdy neexistovala. Kdysi zaslechla, že největší tragédií mrtvých je to, že nemají přímý vliv na živé. Mrtví se živým nemohou připomenout. Jediné, co jim zbývá, je naděje, že přežijí ve vzpomínkách. A tak, s tou nadějí, vstupují do neznáma. Táhnou za sebou stíny událostí, osob, předmětů, scénu za scénou, vše nehmotné, rozpité, propojené neviditelným provázkem, vše, o co bojovali, nad čím plakali a čemu se smáli. Jsou překvapeni, když sledují svůj život záběr za záběrem jako v němém filmu, protože je to přece tak moc a tak málo současně, moc pro ně a málo celkově. Jaký má teď význam, že se s bratrem hádali o červený svetr nebo se dojíмали při tklivé melodii. Že se radovali z každého okamžiku nebo chtěli, aby už minul, aby skončil týden nebo rok. Nic se nám nedaří, tak ať už přijde ta budoucnost, budoucnost přece musí být lepší než to, co je teď, než to, co je obzvlášť teď.

Jen ať si ji někdo pamatuje.

Maria může vyletět komínem, je připravená. Jen ať si ji někdo...

Bláto se chvěje a vlní jako špinavé moře.

„Příště se to podaří! Nakonec chcípneš, mein Führer, po-táhneš do pekel! Příště!“

Helga. Křičí a mává rukama. Než k ní doběhne aufseherka, popadne ještě Marii za mundúr a postaví ji na nohy. A pak zase zakřičí:

„Půjdeš do prdele, mein Führer! Příště zdechneš!“

Prostor kolem Helgy se vyprazdňuje, těla v pruhovaných mundúrech ustupují, vedená zvířeckým strachem. Nikdo nechce stát vedle ní, jako by Helga otrávila vzduch. Vyhublé obličejy jsou teď zkřivené strachem, nevěřící. Marii se točí hlava. Mundúry, šátky na hlavách. Trojúhelníky. Černé, červené, zelené, fialové, žluté, růžové. Zelený vinkl na Helžině mundúru poskakuje a tančí.

„Chcípneš, mein Führer! Nemůžu se dočkat, až to přijde!“

Helga hází na aufseherku bláto. Teď se odtahuje i Maria, jako všechny. I ona je vyděšená a dezorientovaná.

Tahanice, křik, tupé údery, kňučení, ale ne psi, lidské. Táhnou Helgu. Kam? Maria neví, je příliš malá, ostatní dívky jí překážejí ve výhledu. Nemůže dýchat, má pocit, že nedýchá ani tehdy, když slyší:

„Postavte se do řady, krávy jedny! To čekáte na pozvání, či co? A za toho zavšiveného skunka celý blok po práci na trestný apel! Čtyři hodiny!“

Marii napadá, že se stihne připravit na smrt. Má na to skoro celý den. Čtyřhodinový apel po práci nevydrží. Může ten čas strávit tím, že si bude představovat, co bude na druhé straně, nebo vzpomínat na všechny hezké věci. Na šťastné chvíle, oblíbené chutě a barvy, krásná místa, měkké látky, knížky a filmy, písničky zpívané ve vaně, hlasy lidí, které milovala. Na tváře svých přítelkyň. Sabiny, Bente, Helgy.

Helgy.

Za zdí je od krematoria slyšet výstřel.

Marii ztuhnou svaly, ústa se naplní žlučí.

Aufseherka křičí:

„Hněte se, líné krávy! Pochod!“

Maria zatíná zuby. Zuří. Ví ale, že k tomu dneska nedojde. Neumře, teď ještě ne. Obzvlášť teď ne.

I

Vratislav, duben 2018

Ida položila knihu na psací stůl, mezi notebook a prázdný hrnek od kafe. Bála se ji otevřít a prolistovat, bojovala s nepříjemným pocitem, že tisk ten příběh zbavil duše. Příběh, jímž žila už osm let. Kniha vydaná v této, a ne jiné podobě byla svědectvím o Idině porážce. Prázdné místo nad titulem jí teď připadalo více než výmluvné, prázdnota, která pohltila roky neplodného hledání. Říkali jí, že to tak může dopadnout a že to ve skutečnosti nevádí, protože záleží na textu. Věty rozepsané na zažloutlých kartičkách zastrčených do bublinkové obálky. Papír silně poničený, inkoust na spoustě míst vybledlý. Dokument prozkoumali odborníci, kteří ztratili nervy dřív, než zrekonstruovali to, co je nečitelné. Ida byla překvapená. Nějaký čas to trvalo, ale podařilo se udělat dost, scházelo jenom několik krátkých fragmentů.

Zajištěný rukopis se dostal do Ossolinea, kde už není součástí něčeho vnitřního světa, ale exponátem. Má úplně nový život a plní novou funkci. A je to dobře. Lidé by k němu měli získat přístup, moci se zadívat na nakloněné elegantní

písmo a bez zaváhání uvěřit, že za těmi zápisky někdo byl. Někdo, kdo přežil. Otázkou jen je – kdo?

Expertům se podařilo určit pouze to, že listy pocházejí ze sešitu, který se prodával v Polské lidové republice, na jednu stránku se poměrně jasně otiskl leták Vratislavských papírenských závodů, vytištěný v šedesátých letech. Logo, adresa, nabídka. Ida ho už někdy viděla, na internetu si prohlédla fotografie dalších sešitů dostupných za komunismu v obchodech. Sama si z těch dob pamatovala málo. Než začala důkladně analyzovat skutečnost, která ji obklopovala, ony časy skončily.

Co jí prozradil sešit z Polské lidové republiky? Málo. Jenom to, že text byl napsán nejméně dvacet let po válce. Neoslovovala ji teze, že vznikl dříve a někdo ho přepsal. Pokoušela se představit si první verzi, poznámky zapsané v samotném táboře nebo těsně po jeho evakuaci, soubor jednotlivých scén, z nichž se skládá celek a utváří román. Ale přesto. I přes přítomný čas Ida ve vyprávění vycítila jistý odstup od popisovaných událostí. Jako by se někdo snažil rozpomenout se, co v té chvíli cítil, nechat události protéct skrze svůj vlastní filtr. Vypravěčky se měnily, ale celek vyšel z pera jednoho autora. Ida analyzovala věty, výrazové prostředky, motivy, pomlčky, trojtečky, vykřičníky, způsob utváření složených vět i převahu krátkých, trhaných, jednoduchých, syrových vět. Zнала je nazpaměť, měla už v hlavě celou sadu ilustrací do knihy, viděla jednotlivé scény, jako by se jí odehrávaly před očima. Ze slov dobývala portréty žen, utkané z myšlenek a emocí, podávala jim ruku a zvala k rozhovoru. Zнала je, ty přítelkyně z Ravensbrücku.

Čí přítelkyně?

Ida strávila osm let hledáním autorky knihy. Vysedávala v archivech nad záznamy, prohlížela fotografie i obrázky,

hovořila s přeživšími i jejich rodinami, dychtivě se vrhala na všechny nové objevy a procházela zpřístupněné materiály, i takové, jako jsou dopisy svěřené Lublinskému muzeu, které polské vězeňkyně v Ravensbrücku psaly močí, aby obešly cenzuru. A nic. Po autorce ani stopy. Ostatně – jak ji mohla najít, když se autorka tak chytře skryla? Schovává se za hradbou slov, plynule se pohybuje mezi perspektivami, žongluje výrazivem, jež je příznačné pro každou z hrdinek, aby vzápětí utekla ke klasickému, stylisticky neutrálnímu vyprávění. Může být kteroukoli ze tří žen, které v textu vystupují. Těch tří, které přežily. Přinejmenším žijí v okamžiku, kdy se vyprávění přerušuje. Ida se snažila dovyprávět jejich osudy, aby zajistila, že se *Mým přítelkyním z Ravensbrücku* dostane jiného konce, takového, který dá čtenáři naději. A dá naději i jí samotné. Protože evakuace tábora a pochod smrti naději nedávaly. Učinila několik důležitých objevů, s velkou přesností určila totožnost právě oněch tří hrdinek. Byla si jistá, že skutečně existovaly, a zároveň – že byly smyšlené. Ty dvě věci se vzájemně vůbec nerozporovaly.

Tři přítelkyně vyšly zpoza zdi, ale dál jejich další osudy neznala. Samozřejmě pokud byly nějaké další osudy, nějaká druhá část vyprávění sepsaná na stránkách dalšího sešitu. Série událostí, které dokazují, že to stálo za to. Sbírka obyčejných věcí, po nichž se po všech těch absurditách stýská. Ida si nerada připouštěla myšlenku, že jednoduše nepřežily. Nebo že přežila jen jedna, která se později vydala do světa, přičemž za sebou zanechávala stopy smrti. Protože ten pochod musela alespoň jedna z nich přežít. Která?

Ovšem, rozliční lidé Idě říkali, že to určitě nastane. Dojde ke zdi a dál se nehne, neboť nelze získat odpověď na každou z položených otázek. Říkali, že v Ravensbrücku bylo vězněno takřka sto třicet tisíc žen a nalézt několik z nich může

být těžké. Ostatně, autorka si mohla jejich jména a příběh vymyslet. Ida už věděla, že se jmény to tak skutečně udělala. To ona rozvíjela ten příběh, mohla udělat cokoli, i opustit čtenáře držícího několik linek v hrsti, z nichž žádná nebude ukončena. Ponechat ho s otázkami, vzteklého a rozčarovaneého. Ale kromě smyšlených jmen tu přece ještě byly příběhy. Osudy, které se zkřížily, cesty, které se protnuly. V tom musela být obsažená pravda.

Vyslechla si argumenty a nadále pátrala na vlastní pěst. Pracovala na textu a především v něm hledala vodítka. Provedla několik úprav, soustředila se na překlepy a chyby v zápisu některých jmen a názvů, zdráhala se zasahovat do vět-né skladby, narušit rytmus. Pociťovala instinktivní nechuť k opravování autorky, měla dojem, že všechno je právě takové, jaké by mělo být, každý prvek je na svém místě, zakomponovaný do nedílného celku. Ale osoba autorky jí stále nedopřávala klid. Ida cítila, jak ji pronásleduje zmučená duše, která nemůže odejít z tohoto světa, měla pocit, že se jí někdo dívá pod ruce, sleduje každý její pohyb. A něco od ní očekává.

Určitě tomu tak bylo. Nikoli bez důvodu dostala tu knihu právě ona. Přesně před osmi lety, v dubnu. Balíček ležel na rohožce, někdo si dal tu práci, aby vyšel po schodišti, zazvonil u dveří a potom utekl. To, že zvolil právě tento, a ne jiný postup o něm hodně vypovídalo. Musel být poměrně mladý a obratný, jinak by nestihl seběhnout po schodech a rychle se vytratit, i když Ida bydlela v prvním patře. Musel počkat, až někdo otevře domovní dveře, pokud nějakým zázrakem neznal kód ke dveřnímu interkomu. To druhé ostatně nebylo nemožné. Musel ji sledovat. Vědět, že je doma. Nenechal by balíček na rohožce, kdyby si to důkladně neověřil – nemohl připustit, aby se zásilka ztratila. Měla se dostat ke konkrétnímu příjemci. Na obálce byl pečlivě přilepený lístek se jménem,

příjmením a adresou – vše samozřejmě vytištěné, žádný rukopis. V této situaci nebyl ponechán prostor pro náhodu.

Ida nevěděla, zda se má radovat, nebo mít strach. Kontaktovala příslušné osoby a rukopis přečetla ve společnosti svého přítele z univerzity, který se řadu let zabýval koncentračnickou literaturou. Tehdy pro ni byl někým víc než přítelem. Šla i na policii. Ostatně, někdo ji – v jistém slova smyslu – sledoval. Možná něco plánoval. Příslušník, který přijal oznámení, se na Idu díval jako na blázna a dal jí na srozuměnou, že mají na starosti důležitější věci než balíčky se starými papíry. Několik týdnů se jí nedařilo najít své místo, všude se cítila nejistě, rozhlížela se, jako by někoho nebo něco hledala, aniž by věděla, koho nebo co, kladla si otázku, zda je on – nebo ona – někde poblíž. Měla za to, že tu osobu prostě pozná, když ji uvidí. Nic takového se ale nestalo. Propadla mánii, že ji někdo sleduje, v kavárně se jí třáslы ruce, když zvedala k ústům hrnek s kafem, než šla spát, zamykala tři zámky na dveřích, postávala u okna a vyhlížela tajuplné postavy na náměstíčku, auto nechávala jenom na hlídaných parkovištích. Nakonec uznala, že to nemá smysl. Ten, kdo jí přinesl balíček, ji nechtěl vystrašit. Alespoň na to spoléhala.

„Někdo“ – postava, kterou si ráda představovala – neměl obličej. Časem nabyl podobu nějakého člověka z Idiny minulosti, ženy nebo muže, někoho, koho měla ráda nebo s kým si nedokázala porozumět. Připomínala si své dřívější známé, ty zásadní i ty méně důležité. Přemýšlela o událostech z minulosti a hledala tu jednu, tu, která by se ukázala jako významná, která mohla o všem rozhodnout. Protože přece existoval důvod, že to byla právě Ida.

Pochopila jedno. Někdo se o ní dozvěděl hodně věcí. A šlo jen o věci tak zjevné jako to, čím se zabývá, kde kupuje pečivo a s kým se stýká, ale o něco mnohem důležitějšího.

Ida popadla knihu a prstem přejela po vyražených písmenech na přebalu.

Mé přítelkyně z Ravensbrücku.

Najednou ji polil pot a ucítila píchnutí v hrudníku. Srdce jí bilo stále rychleji, v krku jí nepříjemně pulzovalo, žaludek se bolestivě stáhl. Naposledy se jí něco podobného stalo před deseti lety. Nechtěla znovu skončit v nemocnici. Přistoupila k oknu a zhluboka dýchala. Tep se postupně zpomaloval, bolest ustupovala. Ida si odlepila od zad provlhlé tričko a na okamžik ji ovládl strach. Teď nemohla vzpomínat, měla na starosti jiné věci. Otřela si dlaně o kalhoty, posadila se k psacímu stolu a natáhla se pro zápisník. *Přítelkyně* od sebe jemně odstrčila.

Franek se objevil přesně v devět. Voněl čerstvým pečivem, kávou a hořkosladkým parfémem. Ida byla ještě v pyžamu, ale stihla si vyčistit zuby, vypít půl litru vody a napsat dvě kapitoly nové knihy. Zvláštní neklid, který pociťovala, když každý projekt začínala, ještě nepominul. Nezačala žít životem hlavní hrdinky, neusadila se s ní ve Francii 16. století, nenavlékla si těžké šaty. Tentokrát to bylo poněkud jiné, přestože předtím ve stínu *Mých přítelkyň z Ravensbrücku* napsala dalších šest knih. Fabularizované biografie vlivných žen v dějinách Evropy byly její prací a velkou vášní, zatímco rukopis – něčím soukromým a zcela osobním. Utíkala se k tajemným zápiskům a pokoušela se započít dialog s autorkou. A i když ta nikdy neodpovídala, Ida to dělala ráda. Jako dítě se ráda uchýlovala do svého světa a rozmlouvala s vymyšlenými přáteli, předstírala, že vůbec není hubená, malá brunetka, ale vysoká kráska s blond vlasy, že nemusí

dělat domácí úkoly ani nemá ve třídě zákeřné spolužačky, ale kolem ní jsou hrady, temné chodby, komnaty a vysoká sklepení, žijí tu zajímaví lidé, kteří vždy hovoří moudře a kterým se zájmem naslouchá. Zjevně v ní něco z těch dob přetrvalo.

Teď ale rukopis nebyl čímsi soukromým a zcela osobním, nebyl součástí Idina smyšleného světa a prostorem, v němž se setkávají vymyšlené postavy. Každý si mohl přečíst příběh několika žen, které se poznaly v Ravensbrücku, a ona se musela ujmout úlohy osoby, jež za text odpovídá. Na ni směřovaly otázky, ji žádali o poskytnutí rozhovorů, o ní se domnívali, že zná všechny odpovědi. Jistě ne všichni uvěřili tomu, že se rukopis prostě objevil na její rohožce. Marketingový trik, nic jiného. Sama by si to za jiných okolností myslela.

„Nebudu se ptát, jestli jsi snídala, protože je jasné, že ne.“

Franek lehkým krokem přešel do kuchyně. Ida se dívala, jak na stůl pokládá papírové kelímky s kávou a ze skříňky vytahuje talířky.

„Borůvkové taštičky dneska neměli. Teda v naší pekárně je neměli. Někde ve Vratislavi je určitě mají, ale nechtělo se mi je shánět. Můžeš si vybrat – kynutá buchta s pudinkem nebo čokoládový rohlík.“

„Nic jiného neměli?“

„Měli, ale to ty nemáš ráda.“

„Aha. Tak ten rohlík.“

Ida nerada pila z papíru, a tak přelila kávu do dvou velkých hrnků. Bezděčně pohlédla na připálenou moka konvičku, která stále ještě stála na polici, teď jako dekorace. Franek vyprskl smíchy.

„Ještě jsi ji nevyhodila?“

„Ne.“

„A novou sis nekoupila.“

„Ne.“

„Můžu to udělat. Nebo tím pověřím ženu.“

Zavrtěla hlavou a zakousla se do rohlíku. Nemůže si jen tak jednoduše koupit novou konvičku, tahle měla svůj příběh. Ida si ji dovezla z Itálie, několikrát ji připálila a čistila, plakala nad ní i se smála. Spařovala v ní kávu svým dvěma mužům, tomu zajímavému, na kterého ráda vzpomínala, i tomu nezajímavému, s nímž se rozloučila s úlevou. A Frankovi. Frankovi, který už nebyl ani její muž, ani známý. Asi – doopravdy – nebyl ani přítel. Nedokázala ho zařadit do žádné kategorie.

„Ještě pořád jsi Kateřinu nevzala na milost?“ zeptal se a polkl velké sousto buchty.

„Jakou?“

„Medicejskou.“

„Nedokážu ji skousnout,“ zamumlala. „Je s podivem, že lezla na nervy tolika lidem a nějakým zázrakem ji nikdo nezavraždil. Víš, mám chuť na něco úplně jiného než doteď. Na takové malé alternativní dějiny, ve kterých Kateřinu někdo otráví a královnou Francie se stane skotská Marie Stuartovna. Vím, vím, je potřeba zavraždit ještě někoho jiného, protože samotná Kateřina nestačí, ale...“

Franek si nacpal do pusy další sousto a pokýval hlavou.

„Zajímavé.“

„Bylo by. Ale nebude.“

„Hysterčíš. Všechno závisí na perspektivě,“ zahuhlal a dál přezvykoval. „Dostaň se Kateřině do hlavy, dál už to půjde.“

Ida se nad hrnkem kávy ušklíbala.

„Zajímavé, že to říkáš zrovna ty. Jakou zaujímáš perspektivu ty, když svá vědecká pojednání píšeš tak, aby to všechno působilo líp, než to ve skutečnosti je?“

„Vědecká pojednání někdy vyžadují jistou míru nepřirozenosti.“

„No jasně.“

Ida zmlkla a soustředila se na svůj rohlík. Franek to hned nekomentoval, ale věděla, že si chystá nějakou podlou odpověď, už z principu. Protáhl se, napil se kávy, zabručel, že vystydla, načež se mírně usmál.

„A jak se má – podle tebe – psát o literatuře?“

„Bohužel právě takhle. Jinak to dopadne tak, že při čtení ukolébáváme intelekt a...“

„Bohužel, protože podle tebe jsme se oprostili od emocí.“

„A neoprostili?“

„Emoce nejsou dobrý rádce, Ido. Nebo – ne vždy jsou. Nejde jen o to, aby ti to drásalo vnitřnosti, ale i o to, aby...“

„Vím, vím. Já to všechno vím. Přesto pokaždé, když s textem zůstanu na tom studeném, racionálně podepřeném balkonku, rozesmutní mě to.“

„Protože bys to chtěla prožívat.“

„Ale podle tebe je to špatně. Prožitky nic neznamenají.“

„Neříkám, že nic neznamenají, říkám, že nejde jen o to...“

„A jsme zase na začátku, já přesně vím, co chceš říct, tak toho včas nechme. Dokážeš ještě číst knížku se staženým žaludkem, přes noc? Jsi jedním z hrdinů? Chceš mít koně ustájeného na verandě jako Pippi nebo si ušít šaty s nabíranými rukávy jako Anna Shirleyová?“

„Jistě, šaty s balonovými rukávy vždycky.“

Odfrkla si a prstem posbírala drobečky na talíři. Pořád měla hlad, dala by si syrovou pizzu nebo těstoviny s humusem.

Vždycky to vypadalo právě takhle. Psala od pěti ráno, v pyžamu, pila jenom vodu – dříve kávu, když se ještě moka konvička dala použít. V osm jí kručelo v břiše, ale bylo potřeba ještě psát, protože v tuhle hodinu to šlo vždycky dobře. V devět se svět probouzel k životu, zvuky zvenčí ji začínaly

rozčilovat a hlad jí nedopřával klid. A tak jedla, hodně, výživně, aby za hodinu znovu usedla k práci. Rohlík byl dobrý jako předkrm.

„Nemáš pravdu,“ promluvil opět Franek. I on vybíral drobečky.

„Jistěže nemám.“

Ida byla připravena přiznat mu, že má pravdu. Někdo musel literaturu zkoumat a halit ji do všech těch odborných výrazů. Chtělo to dělat stále méně lidí, bylo je tedy potřeba oceňovat a pečovat o ně jako o zástupce vymírajícího druhu.

„Zase máš pravdu. S tou perspektivou. Musím se dostat do hlavy Kateřiny Medicejské.“

„Anebo převezmi několik hledisek a napiš o Kateřině zvenku, postav se do role těch, kteří ji sledovali a žili s ní.“

Zamyslela se. Káva skutečně vystydla, za okny svítilo slunce a zelenaly se stromy, nějaká žena rychle kráčela po chodníku a klapala podpatky, někdo venčil psa, někdo telefonoval. Franek zmínil věc, která se týkala i *Mých přítelkyň z Ravensbrücku*. I tam autorka převzala několik hledisek, nechala v sobě střetnout pozorovatele i pozorované. A zejména tři postavy, jejichž totožnost Ida odhalila. Vodítka, která autorka umístila do textu, se týkala právě těchto žen, ale faktů bylo stále příliš málo.

„Myslíš na ně, vid’?“ zeptal se tiše Franek, aniž by odtrhl pohled od talíře. „Nenechá tě to na pokoji, ani teď, když už ta knížka vyšla. Měla by ses hnout z místa. Ztratila jsi osm let.“

Pohlédla na něj s náhlým rozhořčením.

„Ztratila? Já to vidím jinak.“

„A jak? Osm let honíš stíny smyšlených postav.“

„V jistém smyslu jsou vymyšlené, ale sám přece víš, že...“

„A v mezičase...“ pokračoval, „píšeš knížky o svých silných ženách v dějinách Evropy a je jen štěstí, že ti to nějak

vychází a můžeš ty dvě věci propojovat. Ale přemýšlej. Co by se stalo, kdyby ses soustředila jenom na jednu? Na svou práci? Byla bys lepší. Měla bys víc času na shromáždění dokumentace, mohla by ses ponořit do tématu.“

„Vím. Nenořím se hlouběji do tématu, zplošťuju ho. Jsem zkratkovitá, to už jsi mi říkal.“

„Ne vždycky zplošťuješ a ne vždycky jsi zkratkovitá. Ale občas ano.“

„Nenapadlo tě, že prostě nejsem nijak zvlášť nadaná?“

„To mám opravdu komentovat? Píšeš sedmou knížku o velmi zajímavé postavě. Dej ze sebe sto procent, ne pouhých osmdesát.“

Potrásla hlavou.

„Nedokážu...“

„*Přítelkyním* jsi věnovala velký kus svého života. Neda-la jsi šanci několika zajímavým známostem, odmítla jsi pár dobrých nabídek z nakladatelství, nechala jsi doktorského studia...“

„To nebylo kvůli *Přítelkyním*, prostě jsem nechtěla...“

„Rozešla ses s chlapem, který...“

„Já se rozešla?“

Ida zesílila hlas a Franek na chvíli umkl. Málokdy se jim stalo, že by spolu mluvili, jako by si přehazovali horký brambor, který na kůži zanechává bolestivé puchýře. Těžkým tématům se vyhýbali obloukem, alespoň donedávna. Dělali to, protože si chtěli zachovat úroveň, setrvat ve fázi rohlíků a kávy, přestože si uvědomovali, že mezi nimi visí nedořečenost a nezpracovaná minulost.

„Dobře, já odešel od tebe,“ připustil. „Ale sama víš, jak to bylo. I já jsem trpěl.“

„Vím. Ale zvládl jsi to. Máš ženu, syna. Zvládl jsi to, ne?“

„A tys to zvládl?“

„Pomohl jsi mi – s tou knihou. Moc jsi mi pomohl. A teď co?“

„Teď si myslím, že je potřeba vědět, kdy skončit.“

Pomalu se zvedl ze židle, vložil nádobí do myčky a papírové kelímky vyhodil do koše. Pohyboval se po její kuchyni s dřívější volností, ale Ida věděla, že právě řekl něco důležitého, co se netýkalo jenom rukopisu. Rukopis je od sebe oddálil a poté je zase sblížil. Ida musela požádat o pomoc právě jeho, protože neznala – a nechtěla znát – lepšího odborníka. Prozkoumal pro ni text, prohledal s ní několik pramenů, jel na řadu míst. Jistá fakta určili společně. Podal jí pomocnou ruku a neodmítl podporu, i když si byla jistá, že to dělal nerad. Dával jí rady, kterým stejně ne vždy naslouchala. Obrnil se trpělivostí, čekal, až ho přestane potřebovat. Přestože se sám pohnul z místa. Urovnal si život, dokázal to. A ona právě pochopila, že by se pro jeho dobro měla vytrazit. Je potřeba vědět, kdy skončit.

„Radši už jdi.“

Přikývl hlavou a z opěradla židle si vzal bundu.

„Poradíš si?“

„Jako vždycky.“

„Oslavuj trochu. Před týdnem *Přítelkyně* vyšly, je to tvůj úspěch.“

„To není můj úspěch. Já ten text nenapsala.“

Franek obrátil oči v sloup a vyšel do předsíně. Na rozloučenou ji políbil na obě tváře a jemně ji objal. Ona se ale nedokázala ovládnout a řekla:

„Existovaly. Ony existovaly, přinejmenším tři z nich. Víš, že ano. Žily i mimo ten text.“

Neodpověděl. V tichosti vyšel na schodiště. Stála u okna, dokud nenastoupil do auta a neodjel.

Toho dne by se mohla dál pokoušet porozumět Kateřině Medicejské nebo se projít na náměstí, posadit se na slunce a přemýšlet o úplně jiných věcech. Idě činilo těžko pochopitelné potěšení uvědomovat si vlastní chyby a dospívat k závěru, že kdyby se situace opakovala, postupovala by úplně stejně. Jako s Frankem. Byl to dobrý člověk a stále ho milovala. Sžírala ji žárlivost při pomyšlení na jeho ženu a syna, na rodinu, kterou ona nikdy nepoznala a se kterou teď vedl svůj skutečný život. To všechno si uvědomoval a v jejich vztahu nepřekračoval jisté hranice. Čas od času, pokud to zrovna připadlo na úterý, se u Idy objevoval se snídání a kávou, jako dnes, znal její rituály a rád s ní rozmlouval. Ve společnosti druhého se oba cítili svobodně, sedávali proti sobě, udržovali si patřičný odstup, žádné dvojznačnosti, náhodné doteky, významné pohledy. Obyčejná, neutrální situace. Ida ale byla přesvědčená, že si v ty úterky na ženu ani jednou nevzpomněl. Že hladce a bezmyšlenkovitě zatajoval jejich setkání, že lhal s lehkostí. A ta skutečnost měla svou váhu. Přidělovala jim roli viníků.

Zahleděla se na dlažební kostky zalité sluncem a vzpomínala na dřívější chvíle strávené s Frankem. Měl pravdu. Obětovala *Přítelkyním z Ravensbrücku* velký kus svého života.

Vratislav, duben 2018

Zvonění telefonu, ostrý, vysoký zvuk, který se náhle rozezněl, nijak nezapadalo do Louvru 16. století. Ida vyprávěla příběh, v němž Kateřina Medicejská vyrůstá v ženu, jež se plně věnuje své největší vášni – uplatňování moci. Je slyšet řinčení pohárů, hudba, šustění šatů. Kateřina Medicejská se zlehka usmívá a ví, že si ji lidé budou pamatovat po celá staletí.

„Haló?“ V Idině hlase bylo slyšet podráždění a netrpělivost. Doufala, že to volajícího spolehlivě odradí od toho, aby v hovoru pokračoval, i když tím volajícím byla její vlastní sestra.

„No? Jdeš? Stojím na blikačkách, nebudu hledat místo na parkování.“

Ida horečně sáhla po kalendáři a zkontrolovala datum. Jak se stalo, že zapomněla?

„Ne... nejsem v nejlepší kondici, něčím jsem se přiotrávila,“ zalhala a cítila se podle.

„To jsi nemohla zavolat?“

„Myslela jsem, že mě to přejde.“

„Takže nejdeš?“

To nebyla snadná otázka, Ida věděla, že by měla jít, že je potřeba jednou za rok zajít na hřbitov a nejlépe přitom nepociťovat podráždění. Alespoň to své rodině dlužila. A matce – i sobě – kdysi slíbila mnohem víc. Že bude truchlit a uchovávat vzpomínky. Nedodržela slovo.

„Počkej chvílku,“ vyhrkla.

„Jen si pospěš. Objedu to tady.“

Zaklapla notebook, převlékla se do čisté košile a přes ramena si přehodila volný svetr. V přízemí si přišlápla tkaničky tenisek. Hlavou jí problesklo, že si je zaváže v Teresině autě, a současně si představila, co sestra řekne, až se uvidí. „A tobě je třicet šest?“ Vždycky to řekla.

Černý nissan se před panelákem objevil přesně v okamžiku, kdy se Ida snažila narovnat záhyby na nevyžehlené halence. Naskočila na přední sedadlo a rychle si zapnula pás. Cítila se nesvá, jako vždycky v sestřině neposkrvněně čisté a spořádané blízkosti. Čalounění a skla zářila čistotou, ve vzduchu se vznášela citronová vůně. Ida pomyslela na své staré volvo, s poškrábanou a holubím trusem potřísněnou karosérií. Měla by teď také sterilně čisté auto, dům se zahrádkou, dvě děti a pečlivě naplánovaný každý den v týdnu, kdyby nevěnovala osm let hledání autorky *Přítelkyň*? Nebo jsou potřeba nějaké speciální předpoklady, aby mohla vést takový život?

Teresa na ni vrhla pohled přes velké tmavé brýle.

„Tobě že je třicet šest?“

Ida vyprskla smíchy. Vzpomněla si, že si přece musí zavázat tkaničky.

„Co ti bylo? Snědla jsi starou pizzu nebo jsi pila, když ta knížka vyšla?“

„První i druhé,“ lhala.

„Dobře. Čekala jsem něco jiného.“

„Například co?“

„To, co vždycky. Nejprve máš obavy kvůli knížce, že je potřeba ji vydat, a pak máš obavy, protože už je vydaná. Ale protože...“

„Ty mě ale tak dobře znáš.“

„Znám lidi, obecně.“

Zamířily směrem ke Grabiszyńskiej a Ida už teď věděla, že za chvíli uvážnou v zácpě. Ale na hřbitov musely jet právě dnes, protože to bylo to datum. Mohly by mluvit o životě, o práci, jen si tak popovídat, co je u nich nového, dohnat resty za celý měsíc. Ale bylo těžké začít. Teresa vyřídila dva telefonáty, jeden od manžela, s dotazem ohledně trouby, která „divně šumí“, a druhý z práce, s dotazem na věci, v nichž se Ida nevyznala. Sestřin krásný profil, její vykartáčované blond vlasy, pěstěné dlaně spočívající na volantu, elegantní námořnický modré šaty – to všechno se teď zdálo podivně zastrašující, zvětšovalo to odstup mezi nimi.

Ida se zabořila hlouběji do sedadla. Než dorazily ke hřbitovu, měla pocit, jako by uplynula celá věčnost. Narovnála se v páteři a protáhla se. Mezi náhrobky je zahalilo hutné ticho.

„Ido?“

„Ano?“

„Je to hodně špatné?“

„S čím?“

„S tvou hlavou. Kvůli tomu textu.“

„S hlavou? Ne. Možná trochu.“

„Proč... víš... dneska je významný den.“

„Vím. Přesně před deseti lety umřela máma.“

„Ano. A ty jsi na to zapoměla, že? Ničím ses nepřišla, jen jsi prostě zapoměla.“

Ida ucítila bodnutí na prsou. Pobývala na francouzském dvoře, oblečená do tuhých královských šatů, místo aby si připomínala matku, které slíbila vzpomínky a stesk.

Teresa se nedala tak snadno oklamat. Uměla člověka prohlédnout skrz naskrz a vždycky znala pravdu – i tehdy, když neměla v úmyslu to přiznat nebo když ji znát nechtěla. Ida si pamatovala řadu situací, kdy se zdánlivě nic nedělo, protože přece jenom seděly na gauči, jedna se začetla do knihy, druhá míchala čaj. Cítila na sobě sestrin pronikavý pohled a uvědomovala si množství nevyřčených slov. Jedna za druhou se rodily výčitky svědomí. Teresa nemusela nic říkat, stačilo, že byla.

Tedř stály ve stinné aleji, jedné z těch, které dřív, v jiném světě, vedly k okouzujícím usedlostem a zámečkům.

„Před deseti lety umřela máma,“ promluvila Teresa. „A o několik dní později jsi...“

„... skončila v nemocnici,“ dopověděla Ida. „Ano, to byl ten rok. Tehdy taky vyšla moje první knížka.“

„O Jeanne Baptiste d'Albert de Luynes, oblíbenkyni Viktora Amadea II.“

„Máma se toho nedočkala...“

„Byla jsem na nás dvě hrdá. A pořád jsem, moje malá. Jenom to připomínám, kdybys na to náhodou zapomněla.“

Cituplné projevy nebyly Teresin styl, a tak utnula rozhovor a energicky vykročila. Ida stále slyšela to slovo „malá“. Právě tak Sabina říkala Marii, tam, v Ravensbrücku. Ida by si to moc chtěla aspoň chvíli nepamatovat. Chtěla by se ponořit do přítomnosti, k níž patří i tenhle hřbitov. Myslet na matku, na její velký a zcela nevyužitý talent, její nepochopitelné obětování se a osamocenost. Na celou společnou minulost, na pěkné a dobré okamžiky i na ty úplně beznadějně, kdy seděla nad úkoly, jedla skromnou večeři, dívala

se na nespokojeně brblající Teresu, vracela se do stísněného pokojíku a četla si knížku nebo psala deník. Všechno se omezovalo na čekání. Na chvíli, kdy v zámku zarachotí klíč a ve dveřích se objeví k smrti unavená matka. Už ani nebylo potřeba o ničem mluvit, utíkat se ke zdvořilým gestům a chování. Žádné „co bylo ve škole“ ani „udělala sis úkoly“. Teresa se obracela ke zdi a vyfukovala žvýkačkovou bublinu, kdyby se ta scéna odehrávala dnes, měla by v ruce smart-phone. Ale jelikož jsou devadesátá léta, musí stačit nějaký časopis pro teenagery. Možná Bravo. Ida cítí úlevu, dorozumívá se s matkou pohledem, nechce ji pohltnout, důležité je, že už tu prostě je. Přemítá o tom, co si matka myslí. O nich, o tom životě ve třech. Chtěla by někdy, aby to bylo jinak? Vybrala by si svobodu?

Nenech se srazit na úroveň pachatelů.
Snaž se překazit všechny jejich plány.
Neztrácej naději, vyjdeme na svobodu.
Svým postojem podporuj ostatní.
Buď kdykoli připravená pomoci spoluvězeňkyni.
Máš-li balíčky s potravinami, rozděl se s tou, která je nemá.
Neporušuj žádné etické zásady, jimiž by ses řídila na svobodě,
například ani za největšího hladu neukradni nic spoluvězeňkyni
ani z kuchyně pro vězně.
Neupouštěj od dodržování hygieny, i kdyby to činilo značné
obtíže. Je to důležité nejen pro tebe, ale také jako příklad pro
spoluvězeňkyně.
Snaž se šířit to, o co se zajímáš, i informace. Můžeš-li spolu-
vězeňkyni něco naučit – udělej to.²

Maria

KT Ravensbrück, září 1943

Na lagerplacu se čas stává zvláštním pojmem, nepochopitelným a nedefinovatelným. Dá se říci, že neexistuje. Všechno se opakuje. Každý den to samé, stejné oblečení, stejné pády, předcítání čísel stejným tónem. Jen čísla jsou pokaždé jiná, zbytek je neměnný. A ještě počasí, počasí má význam, protože v zimě je příliš chladno a v létě příliš horko. Marii připadá, že tu ve skutečnosti tráví jeden den, stále tentýž, který nikdy nekončí. O čase se uvažuje jinak než dříve, a o jazyce také. Pro Sabinu je to asi snazší, protože pro ni je němčina cizí jazyk, může ji dobře znát a může v ní číst Goetha, ale setrvává vně, dívá se na ni jako na soubor znaků, který bylo potřeba se vědomě naučit. Pro Marii němčina existovala odjakživa, v tom jazyce jí otec zpíval – nemilosrdně falešně – ukolébavky a tím jazykem začínal svět. Díky německým slovům bylo možné označovat jeho prvky a uspořádat ho. Ale později se v jazyce objevila slova zahalená do nového kontextu, objevila se úplně nová slova a nová skutečnost, k níž se vztahovala. A teď Maria poslouchá německou aufseherku mluvící

německy a pokouší se od ní oddělit, předstírat, že to není stejná němčina, že existují dva německé jazyky, v tom druhém lze najít například Hesseho či Wedekinda, který přikazuje jaru, aby se probudilo, nebo něco krásného a prostého, všechny úchvatné Heineho strofy o tom, že byl jednou starý král a milenci museli zemřít, protože se příliš milovali. Kde je ten jazyk, který popisuje příliš silnou lásku? Je tam, v těch zvucích vycházejících z aufseherčina hrdla? Je tam právě teď, obzvlášť teď, všechno, i Maria?

Je to stále stejný den a stejné události, stejný hlad a stejná smrt, vše německy. Maria by si chtěla popovídat s otcem, který má obličej zakrytý novinami a před sebou kávu, z níž se kouří. Snídají, za okny Kaiser-Wilhelm-Strasse v Breslau. „To už není předměstí, Marie, sto třicet obytných domů, rozlehlý park, u parku Silberbergova vila a v té vile obrazy, Renoir, Cézanne, van Gogh, já je viděl, protože jsem přece pro Silberberga dělal skříň a psací stůl.“ Maria a otec neobývají vilu, ale jejich byt je krásný, prostorný, jen škoda, že není kde si tu zřídit dílnu a musí jezdit na druhý konec města. Otec tedy sedí za novinami u kávy, na talíři má netknutý rohlík s džemem. Dnes nemá hlad, protože si čte o Silberbergově vile s obrazy, že ji „odkoupilo“ SS za směšné peníze. Že obrazy šly do dražby, že jsou nové daně pro Židy. Silberbergovi teď bydlí v nějakém kamrlíku na Kurfürstenstrasse, možná je bude nutné navštívit. „Za tu skříň a psací stůl bychom žili víc než rok, kdybych zrovna neměl sílu pracovat, Marie, a teď co?“ Teď měli oni rohlíky s džemem a horkou kávu, a Silberberg už možná neměl ani to.

Otec všechno říká německy, svým hlubokým, lehce zastřeným hlasem, který jako by duněl v celém jeho těle, rezonoval v každé kosti. Maria, která tu scénu sledovala z lagerplacu, by chtěla mluvit o něčem jiném, o studiu, o vzorech na nábytku,

o tom, že by si obarvila vlasy, protože se jí přestala líbit světle hnědá. Chtěla by neprožívat znovu tentýž den. Zaslechnout otcův dunivý hlas, jeho rozezvučené kosti. Ale neuslyší ho, protože otec není. Nebo možná je, jen se neví kde.

Když stojí tady, na apelu, poslušné jako ovce, a čekají na rozkazy, vzpomíná Maria na březem. Všechno se jí znovu odehrává před očima.

Polky z Banditenblocku, zdejší „pokusní králíci“, se vzbouřily. Pochodují na komandanturu, chtějí mluvit s Oberaufseherin Langefeldovou. Řada z nich po experimentálních operacích táborových mediků kulhá, jiným nestačí síla na to, aby šly samy, a tak je ostatní nesou. Králíci mají jizvy, jsou vyčerpané, několik z nich je zvláště zkrivených. Jejich odvaha Marii zahanbuje. Současně na dívky z jejího bloku dopadá strach, protože tohle přece nemůže dobře skončit, rozhovor s Langefeldovou, natož psaní dopisů Suhrenovi jim nic nepřinese. Oberka Langefeldová je z nich nejlepší, nejslušnější, ale na tomhle místě nemá mocenský monopol. Maria slyšela, že Králíci mají právě takový plán, napsat dopis. Nelíbí se jim, že je operují proti jejich vůli, protiví se tomu. Jako by tu bylo možné se komukoli protivit. Určitě skončí špatně, v bunkru nebo rovnou u zdi. Anebo je budou operovat ještě častěji a později, až se opotřebují, se ví, že...

Maria slyšela o operacích hodně, přestože se Králíky snažili izolovat od ostatních dívek v táboře. Ale tady úplná izolace není možná, leda snad komínem. Potom se už skutečně s nikým nedá mluvit.

Pro Králíky vzpoura nedopadla dobře. Jak se obávaly, nastaly důsledky. Několik jich odvěkli do bunkru a tam je operovali v primitivních podmínkách, v některých případech dokonce bez umrtvení. Celý blok ve jménu kolektivní odpovědnosti na tři dny zavřeli. Dívky tam měly sedět bez jídla

a bez čerstvého vzduchu. V tom bloku tehdy byla i Sabina. Později oberku Langefeldovou zbavili funkce a také ji umístili do bunkru, kde trčela, dokud z Berlína nepřišel zatýkácí rozkaz. Protože se ukázala být vůči häftlingům příliš shovívavá. Příliš měkká na roli, kterou měla sehrát. Tady není místo pro měkké. Nikdo nemůže být měkký, ani häftlingové, ani aufseherky, měkký svět zcela skončil, teď má vše ostré hrany, vše je lehké, hubené a se zaťatým výrazem. Maria slyšela, že Langefeldovou převezli do Breslau. Do její Breslau, té s Kaiser-Wilhelm-Strasse a sto třiceti obytnými domy, té, v níž se hospodyně tázala otce, zda si dá k obědu opět něco z brambor, a on odpovídal: „Každému jsou dobře známé, kulaté hlízy bramborové.“³ Otec měl brambory moc rád.

Teď je září, půl roku po vzpouře Králíků. Maria, Sabina a Helga stojí v řadě, připravené odpochodovat. Jdou na revír, údajně mají dostat injekci, nějaké „očkování“, a být přiděleny do nového baráku. Ale na revíru člověk nikdy neví. Maria nenávidí svůj strach a pocit bezmoci. Neustále v ní bobtná hněv a touha po pomstě, přestože jí starší říkaly, že si zvykne.

„Nenávist ti nic nedá, malá,“ říká Sabina. „Jenom se zbytečně vyčerpáš. Slabý člověk nemůže mrhat energií na nenávist.“

„Nejsem slabá,“ odpovídá Maria.

„Samozřejmě. Samozřejmě že nejsi.“

Teď se zdá Sabka zvláště neklidná, jako by to ani nebyla ona. V jiných situacích je pořád hlídá, prosí je, aby se nezpěchovaly, prikazuje jim dělat různé divné věci, zhluboka dýchat, myslet na nadýchaná oblaka a sladké housky, představovat si ty, co dříve milovaly, i vůni jezera po bouřce. Sabka a její „síla myšlenky“. Ale v tuhle chvíli je to jiné a Maria ví, že jde o změnu bloku. Sabina, tvrdá Sabina, se nerada stěhuje, to vždycky zmlkne a drží se v ústraní, nenavazuje nové

známosti, nesnaží se „zabydlet“. Opustí přítelkyně, pokud ke stěhování znovu dojde, tentokrát to bude o to těžší, že se teprve nedávno sešly. Vedení tábora rádo nařizuje přesuny. Člověk si nemůže na nic zvyknout, protože nic nevlastní.

Jdou na revír, a když se aufseherka vzdálí, Maria stiskne Sabčin loket. Ta se bezvýrazně usmívá a popotahuje nosem. Nebude plakat, protože už na samém začátku prohlásila, že kvůli skopčákům neuroní ani slzu. To bylo tehdy, když se poprvé ocitly v jednom baráku. Maria ukázala na sebe a na Helgu, načež suše prohlásila: „My jsme taky Němkyně.“ Tehdy se Sabina zachmuřila. „Němkyně v mundúrech. Vám musí být ještě hůř, co? Když to udělali vaši, vlastní.“ Znělo to zvláště, jakoby pateticky, ale ne úplně, jakoby vyumělkovaně, ale ne docela, protože to bylo vyřčeno rychle, bez rozmyslu. Nedělila je do žádných kategorií, sotva pohlédla na Helžin zelený vinkl.

Vlastní. Maria se při vzpomínce na onen rozhovor otřese. Sabina k nim přilnula. Vedle Mariina byla druhý červený vinkl v balíčku. Polka přivezená ve smíšeném transportu v lednu ve čtyřicátém třetím roce. Ve vlaku neměla žádné přítelkyně, nevyrazila z vězení na Pawiaku s houslem sobě podobných žen. Byla sama – a osamělá, přestože se právě to marně pokoušela skrýt. Prošla Alexanderplatzem a Maria se, úplně hloupě, zeptala, jak tam teď je. I ona to vězení znala. Saba tedy začala mluvit o cele, ve které bylo malé plechové umyvadlo, tmavě šedé stěny pokryté nápisy. Stopy po předchozích vězeňkyních. Hesla v různých jazycích, babylonská věž na olejové barvě. Spousta němčiny a francouzštiny, ale našla se tu i polština. Sabina přejížděla pohledem celou zeď a hledala slova od svých krajanek. Jména, věk, někdy iniciály, data. Bylo těžké na ty ženy myslet, na to, že se s nimi něco stalo, že teď někde jsou anebo nejsou nikde.

Jak se později ukázalo, stejným transportem z Alexu přijela i polská aristokratka Karolina Lanckorońska. Krátkou dobu byla na bloku zůgangu u Elizy Cetkowské a potom zmizela. Teprve po nějaké době prolétla baráky informace, že jí v bunkru vyčlenili speciální celu, ve které dostávala i lepší jídlo z esesácké kuchyně. Vůbec o to nestála. Prosila, aby ji poslali zpátky mezi vězeňkyně. Když v lednu čtyřicátého třetího Saba dovyprávěla svůj příběh o výletu z Alexu do Ravensbrücku, Helga zamumlala: „Se to v táboře hemží aristokracií, už si ani nepopovídáš.“

„Hej,“ šeptá teď a naklání se k Marii. „Pamatuješ si to, malá?“
„Ano.“

Už jsou na revíru, musí se svléknout a oblečení pověsit na ramínko. Skupinka nahých žen, některé jsou ještě úplně holé, jiným stihly vlasy trochu odrůst. Některé se bojí hodně, jiné méně – ty už zlostejněly.

Maria si to pamatuje. Dohodly se se Sabkou, že ta, která přežije, si zapamatuje několik věcí. Ne všechno, protože všechno nejde. Proto má každá něco, co svěřila druhým. Nějaký zlomek minulosti, ten nejdůležitější. O Sabce, například, si musí pamatovat, že bydlela ve Varšavě a byla dramatička. Do Ravensbrücku se dostala proto, že „zavřela skopčáka na hajzlu“. Na takovém, kde nefungovalo splachovadlo. Na celou noc.

Teď, na revíru, při čekání na injekci, po které se dostane na jiný blok nebo na onen svět – protože tady člověk nemá nikdy jistotu –, může myslet na Sabinku. Maria si pro všechny případy opakuje její příběh, čím častěji si ho opakuje, tím líp si ho pamatuje.

Skopčák na hajzlu, spisovatelka, umění, kavárna, ve které během okupace pracovala. A přítelkyně z divadla, Ada Strzednicka, i tu je potřeba si pamatovat. Maria už necítí chlad a nedívá se na chvějící se nahá těla svých družek. Teď je ve Varšavě, všichni mluví polsky a Němci, její krajané, ještě nepřišli.

Maria se třese, když zahlédne jehlu. Je znovu v Ravensbrücku, na revíru. Herr Doktor používá na všechny stejnou jehlu, kterou utírá do stejné vatičky. Ostatní po injekci stále žijí. Je naděje. Dříve se Maria bála jehel a křičela, když jí měli nabrat krev. Teď vpich vůbec nebolí, ne ve srovnání s ostatními věcmi.

„Další!“

Zazní číslo. Je to číslo Mariina nového baráku.

Vyjdou zadním východem, všechny na roztrěsených nohách. Oblékají se. Maria má pocit, jako by úleva byla něčím nad její síly, ten pocit je natolik intenzivní, že ji jednou zabije. Pokud ne injekce, tak úleva, protože to zase dopadlo dobře. „Dýchej, dokud můžeš,“ pomyslí si.

„Malá! Stejně číslo,“ šeptá Sabinka. Ani neví, že ji Maria právě poněkolkáté navštívila v její minulosti a spolu s ní psala divadelní kus o Adě Strzednické.

„Ano, stejné,“ odpovídá rychle.

Připojí se Helga. Oznámí číslo svého bloku.

Maria a Sabka se usmívají.

„My taky...“

Aufscherka: „Sklapněte!“

Vracejí se na blok. Budou spolu v baráku, a to je něco, z čeho je záhodno mít radost. Sabka zhluboka dýchá, Maria

před sebou vidí Helžin zelený vinkl. Mají svou chvíli velkého nadšení. Alespoň se na pryčně nebude muset dotýkat nějakého cizího lýtka, ale toho, které už zná. Lýtka své přítelkyně.

Vratislav, duben 2018

Idě šlo o to, aby zachytila skutečnost, tedy o něco naprosto jiného, než co slyšela, když studovala, na prvních seminářích z poetiky před takřka sedmnácti lety. Slyšela, že Urszulka Kochanowska, dcera Jana Kochanowského, se nepočítá. To, v jakém věku zemřela, na co, ani že vůbec žila, nic neznamená. Kochanowského *Trény* však nepochybně význam mají, právě jimi je potřeba se zabývat, soustředit se na text, vytěžit z větných celků, co se dá, a dá se toho vytěžit hodně. Ida tedy vytěžovala *Trény* a pokoušela se zapomenout na dítě, které žilo před několika staletími a jehož smrt otřásla otcem-básníkem. Nemyslela na to, že Jan možná plakal pod lípou a promlouval k dceři, promluva se zrýmovala a z oné rýmovánky vyšel první dokonalý *pláč*. Po něm následovaly další, až se smrt dítěte převlékla za poezii. Ne, to není. Je pouze text.

Ze začátku se jí velmi líbila myšlenka uvažovat o tom, co je napsané – o jediné jisté věci, kterou lze zkoumat. Zkoumala texty se šíleným zápalem, v básních označovala cézury

a přízvukné slabiky, v próze sledovala literární odkazy, parafráze i skryté významy. Pokoušela se proniknout do tkáně, dotknout se matérie zevnitř, ale vždycky to byla matérie utkaná ze slov, která do sebe narážejí a vzájemně vstupují do vztahu. Žila v ohromné síti utvořené z vět, v síti utvořené z knih, protože jedna se přece pojila s druhou a každý autor stál na ramenou jiného autora. Milovala ten svět vířících písmen, v nichž tkvěl potenciál pro nový příběh. A tak tomu bylo až do diplomové práce, do krásného slunečného dne, do pohledu na zelené stromy, na kytici od Franka i na samotného Franka, také svátečně oblečeného, také čerstvě hotového magistra s perspektivami. Nad nimi se vznášely příběhy, vyplňovaly prostor, provazce vět vedoucí do budoucnosti, k neznámým pramenům a novým možnostem, touha číst, žít nejeden život, nejeden příběh. Texty, mimo něj není nic.

Jenže přece jen bylo. Po obhajobě diplomové práce šla Ida, táhnoucí s sebou kytici, s Frankem na Tumský ostrov. Posadili se k Odře a radovali se z léta, nasávali do plic horký, vůněmi ztěžklý vzduch a pozorovali lidi. Dívali se na ně, jako se dívali na postavy z knih, dívali se na sebe, na své čtyřiaadvacetileté tváře a bylo jim dobře s vědomím, že toho vědí pramálo a že tohle je teprve začátek všeho. Ida přenesla pohled na matku s dcerou sedící opodál. Dcerce bylo kolem sedmi let a byla kvůli něčemu nespokojená, stěžovala si na preclík z tržnice, na vodu, protože by radši džus, na tričko, které se jí nelíbí, na nějakého plyšáka, kterého jí matka nechce koupit. Matka projevovala značnou trpělivost, přestože dcerčiny manýry už přitahovaly pozornost ostatních, zvlášť jazyk malé holky, její drzost a zlomyslnost. Až to matka nevydržela. Zfackovala dceru tak silně, že na drobné tváři okamžitě vykvetla rudá stopa. Dcera chvilíčku